

OPISANJE MOG ŽIVOTA: AUTOBIOGRAFIJA ANTUNA
STOJANOVIĆA
(PRINOS HRVATSKOME KNJIŽEVNOM BIDERMAJERU)

Stanislav Marijanović

PRISTUPNI PODSJETNIK

Autobiografije i granične prozne vrste autobiografske naravi, koje u pravilu pišu književnici, političari i ličnosti s obilježenim i provjerljivim glasom u javnosti, ustrojavaju se u uzastopnim vremenskim razdobljima te imaju kroz stoljeća nacionalne povijesti svoju vrijednost i interesnu recepciju, navlastito u književnoznanstvenoj, povijesnoj i kulturološkoj historiografiji. Autobiografski proizveden tekst i »ja« toga teksta oglašeni su u suvremenoj teoriji književnosti i u najnovijim istraživanjima za »jedan od dominantnih problema«. U svom žanrovskom sustavu autobiografičnosti, tj. motrenja sebe očima biografa, i potpune okrenutosti samome sebi po Barthesovoj paradigmi (*Roland Barthes o Rolandu Barthesu*, 1975.), takav prijetvorni tekst ili »oblik diskursa« obilježen je i novim pojmovnim nazivkama (*autoreferencijalnost*, *autometaopis*, *autotematizacija*, *autopoeza* i sl.), a oživljen je kod nas kao nikada dosad operativnim esejima, zbornicima i antologijama: Branimira D o n a t a (*Autobiografije-sentimentalna analiza duše*, 1974.), Divne Z e č e v i ć (*Dragojla Jarnević*, 1985.), Mirne

V e l č i ć (*Otisak priče: Intertekstualno proučavanje autobiografije*, 1991.), Magdalene M e d a r i ć (ur. zbornika *Autotematizacija u književnosti*, 1996.), Mirne V e l č i ć (ur. zbornika *Autobiografija, taj nemogući žanr*, »Gordogan«, 1997-1998.), Vladimira B i t i a (*Pojmovnik suvremene književne teorije*, 1997.), Andree Z l a t a r (*Autobiografija u Hrvatskoj: Nacrt povijesti žanra i tipologija narativnih oblika*, 1998.) i antologijom Vinka B r e š i ć a (*Autobiografije hrvatskih pisaca*, 1997.). Ovi znanstveni prinosi autobiografiji, autorskom identitetu i međutekstualnom proučavanju autobiografskog diskursa upućuju nas i na novu razinu analize i interpretacije »starih« i opstojećih autobiografskih proznih tvorevina, kako u hrvatskoj književnosti tako i u historiografiji pisanoj s književnom niti i autobiografskim iskustvom (autobiografije, memoari i dnevnici te drugi oblici i prilozi autobiografskom žanru).

Ovom prigodom zanimaju nas pojedini autorski književno-povijesnoslovni tekstovi nastali u funkciji preporodne epohe konstituiranja moderne hrvatske nacije, iz razdoblja romantizma i protorealizma. Ti životopisni tekstovi pisani su pod pripadnim znakom h i s t o r i c i z m a , a kontekstualno i vremenski iskazuju historiografskim ili književnim diskursom autorsko »ja« i iskustveno dioništvo u prijelomnim suodnosima Hrvatske spram Austrijske Carevine i Mađarske, osobito u europskim revolucionarnim pokretima i povijesnim previranjima 1848. i 1849. godine, koje je stečeno i obuzeto neminovnim ratnim sukobom s nepomirljivom spram Hrvatske Kossuthovom Ugarskom, pa u protuhrvatskoj stvarnosti za svemoćnog Bachova bečkodvorskog neoapsolutizma, restauracije germanizirajućeg centralizma i mađarskoga hegemonizma uoči Nagodbe.

KORPUS ŽIVOTOPISNIH TEKSTOVA

Korpus čine autobiografije sa svojom »dijasporom« ili rasutosti u žanrovskoj komunikaciji - memoarima (zapamćenjima, uspomenama, sjećanjima) i dnevničkim zapisima hrvatskih pisaca, književnika i publicista druge polovine 19. stoljeća, onih koji tematiziraju svoje životopisne delineacije u prijelomnim povijesnim zbivanjima, od *četrdesetosmaških do Hrvatsko-ugarske nagodbe*.¹

Obuhvaćaju ih *autobiografije*: Petra Preradovića *Crtice moga života* (napisane 1856.), Mijata Stojanovića *Sgode i nesgode vlastitoga života* (obj. kraća verzija, 1862.), Ljudevita Farkaša Vukotinića *Kratke crtice iz moga života* (poslije 1865., u autografu) i Adolfa Vebera Tkalčevića *Životopis Adolfa Vebera* (pisan 1885.); *memoari*: Josipa Neustädtera *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.* (napisani 1865. na francuskom jeziku, obj. u prijevodu 1942., 21994.), istoga Lj. Vukotinića *Nekolike uspomene na Stanka Vraza* (obj. 1875.), *Uspomene na godine 1833-1835.* (obj. 1885.) i *Uspomene iz g. 1848.* (obj. 1881.), Imbre Tkalcica Ignjatijevića *uspomene iz Hrvatske* (obj. na njemačkom jeziku 1894., u prijevodu 1926., 21945.), Andrije Torkvata Brlića *Kratka uspomena godine 1848. i 1849.* (brošura uništena, obj. 1948.), Ante Starčevića *Nekolike uspomene* (obj. 1870., 1995.) i Franje Cirkija *Zapisci: Životopisne bilješke 1847.-1903.* (napisani 1910., obj. u ulomcima 1953.), te *dnevni*: Dragutina Rakovca *Dnevnik* (vođen od 1843. do 1845., obj. 1922.), Dragojle Jarnevićeve *Dnevnik: Tagebuch* (vođen od 1833. do 1874., obj. u ulomcima u više navrata)² i istoga Brlića *Ulomci dnevnika* (iz 1848. g., obj. 1935.).

U pristupu tekstovima ovih autora ne ostavlja nas ravnodušnima davno izrečena misao engleskoga teoretičara povijesti Thomasa Carlylea: *Povijest je esencija bezbrojnih biografija*. Toj izreci u književnosti i publicistici uvjetno je najbliži, možda i najvjerodostojniji, upravo autobiografski žanr. Zato svoje zanimanje susprežemo tek na uvid u autorsku poziciju i spisateljsku praksu u njihovim tekstovima. Zašto? Opet zato što su njihovom autorskom praksom proizvedene glavne i sporedne uloge u građanskom *juste milieu* i profesijskom staležu s »dijetenklasom«, a ona se ogleda u detaljiziranom portretu i opisu svakodneвно viđenog i samozapaženog, u žanr-slikama i pripovjednom iskazivanju iznovljene priče svojstvene historicizmu, pa nas može živo zanimati njegova jezičnostilska obilježba (slika, iskaz, izraz) i preobrazba u hrvatski književni i kulturalno-etnografski bidermajer, prepoznat i u autobiografskim memoarima Osječanina Antuna Stojanovića *Opisanje mog života*.

PRELIMINARIJ BIDERMAJERU

Aleksandar Flaker zapaža njegova stilska očitovanja i srednjoeuropski književni kontekst u umjetnosti zemalja Austrijske Carevine te upućuje na Preradovićevu pjesmu *Miruj, miruj, srce moje* i Šenoinu komediju *Ljubica*, iščitanu iz tkiva zagrebačkoga purgarskog života, ali se ne odlučuje imenovati ga stilskom formacijom. Matko Peić, međutim, u svojem raspravnom eseju *Hrvatski književni bidermajer* odrješito se zalaže, potankom analizom bidermajerskih estetskih načela i izražajnosti, za instalaciju hrvatskoga književnog bidermajera kao stilskog razdoblja u povijesti hrvatske književnosti, protegnutog i na protorealizam, oprimjerivši svoj prinos reprezentativnim repertoarom pisaca požeške provenijencije: M. Kraljevića (*Požeški đak*), J. Jurkovića (*Pavao Čuturić* i dr.), V. Korajca (*Šijaci, Auvergnanski senatori*) i J. E. Tomića (*Pošurice, Barun Franjo Trenk, Novi red, Melita*).³

Naposljetku, i napokon, podlogu i uporište za utemeljenu ovjeru bidermajera kao građanskog stila života i kulturalne konstante u književnosti i umjetnostima pruža izuzetan zbornik *Bidermajer u Hrvatskoj*, pripremljen od suradnika Muzeja za umjetnost i obrt za veliku nacionalnu izložbu o bidermajeru u Zagrebu.⁴ Tematski mu možemo pribrojiti i uzorni katalog izložbe *Godina 1848. u Hrvatskoj*.⁵ Kulturološki projekt o hrvatskom bidermajeru, ostvaren izložbom i preglednim radovima u Malekovićevu objelodanjenom zborniku, sadrži i dva temeljna prinosa koji su nam u predmetnoj blizini: Vladimira Malekovića i Mirka Tomasovića.⁶ U njima je bidermajer promotren kao građanski stil u povijesti umjetnosti, ravnopravan u svojim pojavnim oblicima ostalim umjetničkim stilovima, odnosno, kao oblik građanske kulture ambijentalne osjećajnosti i kao gospodareći način društvenog života epohe u »bidermajersko doba« (P. Schumann: »Stil solidnog građanskog života bez visokih ideala«). Periodizacijski, u hrvatskim uvjetima, ta »epoha« stilskog rasprostiranja zametnuta je uspostavom Napoleonove Kraljevine Ilirije (1809.) i ustrojstvom Ilirskih provincija (1811.), otvorena njegovim porazima, a protegnuta do ponovnog uvođenja hrvatskog jezika u javni život i saziva prvoga građanskog Hrvatskog sabora (1861.).

U sustavu stilskih sklopova (kompleksa) »bidermajerska epoha« poznaje pluralistički *modus vivendi*, od nadovezivanja na neoklasicizam (prosvjetiteljski i romantični) i empiričko stilsko razdoblje (*empire*), do pokretnog »ilirizma« i

preporodne književnosti, to jest romantizma, pa sve do razdoblja protorealizma ili »neizgrađenog realizma« zaključno. Kadikad se u njoj pomiruju i obesnažuju konstrukcije »bidermajerski klasicizam«, »klasicizam bidermajera« i »romantični klasicizam« - »klasicizam romantizma« (tj. potražci neoklasicizma ili »atičke soli« u bidermajeru i romantizmu). A sve to od tuda što bidermajer obilježuje i stilski prijelaz s normativne na *opisnu poetiku*, podložnu pridržanim građanskim estetskim nazorima urbanog neoklasicizma i utilitarnog prosvjetiteljstva: *razum (zdravi) - mir (građanski) i harmonija (naravna)*. Stoga jedni bidermajer stilski određuju kao kraj neoklasicizma, a drugi kao početak novog historicizma, prvoga u nizu stilova objedinjenih pod tim zajedničkim nazivnikom.

Sâm hrvatski književni bidermajer postaje sa svojom pojasnom tkanicom zavičajna umjetnost. Književnopovijesno neudomaćen, još uvijek, on rekonstruira »odozdo« svoju »mikroskopičnu« povijest, iz jednoga zatvorenog svijeta drugi svijet. Njegov je izvanjski *imago*, manje-više prepoznatljiv i provjerljiv u sastavnicama bidermajerske autoopisne proizvodnje spomenutih (i nespomenutih) hrvatskih književnika i publicista. Ta je prepoznatljivost već signirana naznakama autorske prakse, koju izvornim iskazom i opisom »neposrednog svjedoka« proizvodi samozadovoljni autopisac s karijerom, na domaćem ognjištu i u stiješnjim granicama svoga receptivnog mjesta. Autorska praksa ima, prema tome, svoje ishodišno referalno polje, a ono ima svoj višestruki razlog postojanja. Zrali se: u zovu obiteljskog doma kao ideala i utočišta (»čudotvorne učiteljice« i »hrama bidermajerske kulture«); u ugođaju nepomućene idilične familijarnosti (»sentimentalne pastorale«); u težnji za udobnosti i blagostanjem u *gemütlich* ambijentu (slogan *utile cum dulci*); u folklornom etnografizmu osloncem na tradiciju; u porivu portretiranja sebe i drugih ili sebe u drugima, u (auto)biografizmu (shodno Katančiću: *Vitam suam auctor*); u zanimanju za događaje upućivanjem na njih; u etičkom standardu iskazivanja »istine i objektivnosti« kao sastavnice predpozitivističke poetike i u dodiru s oprečnim svijetom i turbulentnim realitetom »goropadnog orijaša Vjekoduha u Evropi« (Lj. Vukotinić) kao gospodarećim vjetrom epohe. U uzrocima toga dodira historicizam ima svoje polazište, a u posljedicama bidermajer svoju zaklonicu.

U tijesku hrvatske razdržavljenosti između dvojnosti »pragmatičnih sankcijâ« i opredjeljenja, između podvojenosti »našijenaca« u oblicima političkoga života i stanja pokretnih duhova, njegovi su periferni junaci *dii minores*. Jedni su »čiste«,

a drugi »nečiste« krvi; jedni su »ilirici«, a drugi »madžaroni« i »mađarolci«; jedni su za kroatizam i *omnes partes Regni Croatiae*, a drugi za *partes adnexae* - pridružene zemlje, pa za podložne *partes subjectae*; jedni su za hrvatsko »ime slavno«, a drugi za bezimenu koncesiju »našega jezika« (jugo)slavjanstvu (kao »dječjeg idioma za kućne potrebe«); jedni u salonima oblače ilirsku surku, a drugi navlače bojni telećak na pleća spram mađarske atile; jedni su ispunjeni »rodobljubnim skladoglasjem«, zanosom, guslama, kolom i budnicama (kao duševnom hranom »domorodcev«), a drugi se posipaju »atičkom soli« ili, po Šuleku: »Jedni slijede romantike Zapada i Dubrovnika, drugi se drže narodnih pjesama.« I tako dalje, i u tome slično, čita se u autoopisnom korpusu hrvatski bidermajer. Ključ u kojem je zapisan očituju i autobiografije, memoari, dnevnici.

POLITIČKI IDENTITET ANTUNA STOJANOVIĆA

Osječanin rođenjem, školovanjem i odvjetničkim zvanjem Antun S t o j a n o v i ć (1822.-1896.) bio je zapažen i poznat u hrvatskoj političkoj povijesti kao zastupnik Narodne stranke, a po razlazu s njom (1865. g.), oporbene manjine unionista u Hrvatskom saboru (1860.-1871.). U njemu je razvio znatnu političku djelatnost i obavljao dužnost stalnog bilježnika. Do tada, od 1848. godine, bio je veliki bilježnik pa podžupan Virovitičke županije, osječki odvjetnik i gradonačelnik. Pristajanjem uz unioniste, član je 1867.-1868. regnikolarnog izaslanstva koje je ugovorilo s Ugarskom nagodbu, ali se zahvalio na izboru za podpredsjednika unionističke oporbe. Neizborom u Hrvatski sabor (1871. godine) prestaje njegova politička eksponiranost. Ovjerenih pravničkih sposobnosti, službovao je kod zemaljske vlade sve do umirovljenja 1893. godine. Značajke njegova političkog životopisa izložio je Jaroslav Šidak.⁷ Čestim istupanjem, svojim prijedlozima i izvrsnim govorima u Saboru, »odlučno je utjecao na donošenje važnih političkih zaključaka«. Braneći hrvatski ustav kao temeljno polazište za rješavanje otvorenih državnopravnih pitanja, osudio je austrijske ustavne akte 1860./61. kao »nedvojbeni atentat na naš ustav« i uspio da Sabor usvajanjem poznatoga *Članka 42.* o realnoj uniji s Ugarskom istakne na prvome mjestu zahtjev za povratkom »podpunoga starodavnoga ustava« zajedničkoga Hrvatskoj i

† D^r. ANTUN STOJANOVIĆ

savjetnik kod kr. zem. vlada

Ugarskoj. Sabor je usvojio i druge njegove prijedloge: da se uopće ne raspravlja o zajedničkim poslovima s Austrijom, što je najzad dovelo do njegova raspusta (1861.), i da se protestira protiv uklanjanja krajiških zastupnika iz Sabora.⁸ Stojanović je predlagao »da se zastupstvo naroda na najširem temelju ustanovi«, jer vjeruje »razumu seljaka«, da se ne prihvati uvođenje nastave njemačkog jezika, dokazujući da je »značaj jezika i literature njemačke sasvim protivan značajnosti našoj«, kao i to da se velikim županima oduzme pravo predlaganja županijskih službenika. On je 1861. izradio i poznati nacrt saborske »adrese« vladaru, ali je položio zastupnički mandat kada je Sabor odlučio da taj nacrt bude podloga konačnog teksta zajedno s manjinskim nacrtom F. Račkog. Tada se bio razišao i s Narodnom strankom, kojoj je dotad pripadao.- Toliko o njemu u enciklopedijskom članku.

NEKROLOG UMJESTO AUTOBIOGRAFIJE

Objavljen je poslije Stojanovićeve smrti s toliko sitnih životopisnih potankosti, od Eugena Savojskog i pradjedovske loze, da se u tekstu prepoznaje on sam kao mogući autopisac svojega života: JA se za života pobrinulo, kao i svagda dotad, za sliku o sebi, koja je i objavljena uz životopis pokojnikov.⁹ Samo mu je redaktorska ruka pridodala dan smrti i ulomak iz drugoga novinskog nekrologa, u kojem se čita isto pismo.¹⁰ Možda to zasigurno ne bismo prepoznali, da do nas nije dospio autograf njegova *Opisanja mog života*, u kojem iščitavamo iste potankosti, samo zapisane još potanje, a s njim i »komunikata« s odavanim mu priznanjima. No njegova autobiografija seže do 1866. g., pa je dopunjujemo po dopisanom životopisu u nekrologu, pisanom diskursom biografije u trećem licu, ispisujući ono čega u autografu i ima (do 1866.), a potom i nema:

Nastade burno doba 1848, u kojoj je on kao mlad čovjek živo sudjelovao. Već god. 1848, danah 7., 8. i 9. listopada u varoškom domu nutarnjeg grada Osieka [Tvrđa] pod predsjedništvom Josipa Bunjika punomoćnog banskog povjerenika i županije požeške podžupana izabran je za velikoga bilježnika. Stari konstitucionalac, podžupan Josip Bunjik, reče mu dvadesetšestogodišnjem

mladiću: Kada te je narod izabrao moram te potvrditi, ali prije su siede ljude za tako važno mjesto birali. E taka su sada vremena!

(...)

Dne 11. prosinca 1850 javlja ban Jellačić u hrvatskom dekretu Antunu Stojanoviću, da ga je imenovao »popečitelj unutarnjih delah banskim perovodjom I. vrsti ...«

(...)

Hrvatskim dekretom bana Jellačića od 25. rujna 1851 povjereno mu je ravnanje c. i kr. podžupanije sv. Ivanske [u Svetom Ivanu]... Na ovoj službi zahvali se Stojanović te bude sada uslied novotarijah absolutizma, pošto mu njegov slobodoumni duh nije mogao podnositi stegu absolutističke službe, njemačkim dekretom bana Jellačića od 30. studena 1854 riešen službe c. i kr. namjestničkog perovodje, a ujedno mu se iskazuje priznanje za dosadašnji rad.

(...)

Godine 1861 kod obnove županije virovitičke bude 11. veljače izabran jednoglasnim izklikom za velikoga bilježnika. (...) Dne 2. svibnja bio je izabran za prvoga podžupana virovitičkoga. (...) Tečajem svoga županijskoga službovanja imenito je u glavnih skupštinah dr. Antun Stojanović zagovarao predstavke za uvedenje staroslovenštine u nas. [Veliki župan je J.J. Strossmayer.]

(...)

Previšnjim riešenjem od 19. srpnja 1869 imenovan je Stojanović »savjetnikom kod autonomne vlade za Hrvatsku i Slavoniju za odjel unutarnjih poslova« te mu kao takovu glavna skupština slob. i kralj. grada Osieka »svoje zahvalno priznanje nad obzirnim rukovodjenjem gradske uprave i na verstnom nastojanju oko promicanja ovoobćinskoga blagostanja za vrieme obnašanja zvanja načelničko-sudačkoga, putem izaslanoga odbora izjavila, preporučiv i nadalje grad ovaj blagohotnom obziru Velmožnosti njegove.«¹¹

Opisanje mog života.
U Zagrebu dvadeset devet,
toza dana Listoja (1851).

1822.

Ja sam se rođio, kćerku
mam sto dvadeset devet
godine, dvadeset i osam,
nog mjeseca listoga dva;
u budku, kćerkoj vavri;
u kćerku, kćerkoj vavri;
u kćerku, kćerkoj vavri;
u kćerku, kćerkoj vavri;
koja je još starija bogom
1844. u kćerku bila; u kćerku
mojich vavri kćerku ješte:
kćerku i kćerku kćerku,
vavri vavri kćerku kćerku,
kćerku sam ho u kćerku;
kćerku kćerku kćerku kćerku
je kćerku kćerku kćerku kćerku,
kćerku kćerku - i kćerku
vavri je vavri: kćerku, kćerku
je vavri kćerku kćerku kćerku,
vavri: kćerku kćerku kćerku.
kćerku kćerku kćerku kćerku kćerku
je kćerku kćerku kćerku kćerku
kćerku kćerku kćerku kćerku kćerku,
kćerku kćerku kćerku kćerku kćerku,
je u kćerku kćerku kćerku kćerku

Coloial II

Primeri gubni 1848.

Andan barbona a Brass elloci! ca je se cada nana
jedini psihologian tarisi; ca je glava mijitoy
partagi, ato ca pacho, sarpatu e in ce stanta,

Dungi barbona a Duni sta haca lina, ajdenio a
niga poverinat da rezignare, nist' eluce
sta ce nam oportunt, no eluce mi' n' amon
vaktate vokal radati, i' n' amon p' amon,

Duni gubni a la jam p' amon a kade de iluce;
Dungi barbona a Duni kade ce puzta bozja a.
viti i' mi' n' amon p' amon a vokal radati, - kade
ca vokal ce kade, pa p' amon kade, mi' eluce
eluce ce viti.

Duni a kade je kade, a mi' n' amon kade puzta viti
viti, i' amon p' amon puzta i' a vokal radati, pa
a vokal a kade, pa p' amon puzta, kade ce
je puzta.

Dungi: a kade.

Dungi ce vokal vokal a vokal
vokal vokal a vokal i' ce a vokal
pa vokal puzta a vokal a vokal
1848, kade ce a vokal a vokal a vokal
vokal ce vokal vokal puzta vokal
vokal vokal puzta vokal a vokal a vokal
kade puzta vokal, i' a vokal vokal
vokal vokal vokal.

Dungi gubni a la jam, a dungi vokal
a vokal vokal, psihologian puzta vokal a.

Kao odsječni vladin savjetnik upravljao je on narodno-gospodarskim odsjekom, a kasnije postao je referentom za združene diobe, narodno kazalište i zemaljske zaklade. Umirovljen god. 1893, ostade članom odbora investicionalne zaklade sve do smrti koja ga stiže dne 16. siečnja 1896. u 74. godini.

Iz »Narodnih novina« izdvojena je njegova zastupnička djelatnost u Hrvatskom saboru i značajke njegove osobe, svrstane »među najznamenitije suvremene hrvatske političare«:

Mirno i razložito, ali i oštromno pobijao on i samostalačku (centralističku) i narodno liberalnu (federalističku) stranku. (...) Brojio se uvijek među liberalne članove svoje stranke. Kao činovnik bijaše pokojnik vanredno sviestan, pronicav i okretan. Njegova naobrazba bijaše obćenita i klasicizmom podsnovana. Bijaše izvrstan poznavalac rimskih klasika i naše narodne literature. Njegova kuća spadala je među najčistije hrvatske kuće u domovini, gdje se nikad nije inače nego hrvatski govorilo. U duhu hrvatskom odgojio je i djecu svoju, dvie kćeri. U privatnom, društvenomu životu bijaše jovialan, susretljiv, a u službi blag i pravedan.

OPIS O P I S A N J A

Izvornik je u cijelosti pisan vlastoručno. Naslovljen od svog autopisca *Opisanje mog života* nosi samo dva nadnevka kada i gdje ga je otpočeo i nastavio pisati: »U Zagrebu dvadeset devetoga dana Svibnja 1851.« i »Rogatec 11. rujna 854.« Obuhvaća vremenski raspon označen prvom i posljednjom rečenicom. Prvom: *Ja sam se rodio hiljadu osam sto dvadesetdruge godine, dvadeset i četvrtog mieseca Listopada u Osieku, doljnjoj varoši, crkvenom sokaku u starinskoj diedinskoj kući, koja je pod starim brojem 294 ubilježena bila; ime mojeh roditeljah jeste: Gjuka i Martha Stojanović ova rodjena Krasnik.* I posljednjom: *Zastupnikom naroda budem izabran u gradu Osieku i u Kotaru osiečkom za Sabor trojedne Kraljevine otvoren 12 studena 863. i odgodjen u ožujku 866.*¹² Stojanović

Opisanje piše od svoje 29. godine, kada se pogled u sebe uobličuje, a zbivanja i zapamćivanje narastaju. Piše ga na dvolisnim uzdužnim arcima s četiri stranice zastarjelog *in folio* formata (nekadašnji »kancelarijski format«). Svaki je arak označen rimskim brojevima od I do XXX i arapskim od 31. do 55. arka, s ukupno 208 neobrojčanih stranica...¹³ Autograf životopisa nije ni sadržajno ni žanrovski jedinstven nego je okupljen u više samostalnih pripovjednih o d i e l a, s pododjelima: I. *Obitelj Stojanovičeva* (I.-IX.); II. *Počete nauke - Glavna narodna učiona 1833 - Gimnasiaalni učenik 1834.* (X.-XV.); III. *Običaji narodni* (XV.-XXII.); IV. *Bogoslovac 1839. - Filosofie Doctor 1841/2* (XXII.-XXIII.); V. *Jurista 1843/4. I. godine u Pešti - Abafala - Povratak u domovinu 1847. u jesen* (XXIII.-31.); VI. *Prevrat godine 1848.* (32.-40.). Nadaljuje: *Advocat 14. lipnja 848. - Veliki bilježnik grada Osieka 8. listopada 1848. - U Beču u prosincu 849. - Banski perovodja 17/I. 851. - Podžupan Sv. Ivanski 2. listopada 851. - Sliedi opis moje osobe - Dnevnik 1852.-1855. - Opis podžupanie Szent Ivanske - Moja ženitba 22. lipnja 857. - Glede mojeg municipalnog službovanja po listopadskoj diplomi 1861.* (40.-55.). Godine prevrata, dakle, on nadaljuje kroz »stegu i novotarije« Bachova apsolutizma i zastupništvo u Hrvatskom saboru od listopadske diplome do 1866. Prema tome, Stojanović svoju autotematizaciju vodi kronološki, sabire je i usredotočuje na Osijek, a disperzira na svoja naobrazbena i službujuća prebivališta: Đakovo i Peštu (Abafala je epizodna), na Zagreb i Podžupaniju Sveti Ivan u zagrebačkom okružju. Uz životopis i poduži *Opis moje osobe* (arci 46.-47.), on prilaže i svoja »komunikata«, da mu osnaži vjerodostojnost.¹⁴ Zapravo, poslije svog autoopisa, a prije *Dnevnika*, zaključuje se cjelovit i sređeniji tekst Stojanovičeva *Opisanja*.

POJAVNOST O P I S A N J A

Na *Opisanje* je prvi pitanje upozorio i obavijestio javnost 1954. godine njegov posjednik i korisnik Ante E. Brlić (1894.-1984.), tada ravnatelj Gradskog muzeja i konzervator u Vukovaru.¹⁵ Pisao je o značenju autografa kao memoarskog vrela za lokalnu osječko-slavonsku i hrvatsku političku i kulturnu povijest, ali je svoje

priopćenje sveo samo na VI. poglavlje *Prevrat godine 1848.* i izažeo Stojanovićeve portrete glavnih sudionika. Ipak, on je zapazio i odlike Stojanoviću svojstvenog autobiografizma: vrsnoću karakterizacije u slikovitom i lapidarnom oblikovanju političkih portreta i medaljona domaćih novograđanskih političara, narodnjaka - iliraca, te mađarona - slavonskih »arista« (plemenitaša) i purgara. Stojanović kao osječki gradonačelnik i pozicioniranje samo četrdesetosmaških zbivanja u gradu Osijeku i Virovitičkoj županiji iz *Opisanja*, te njegova praksa proizvođenja političke stvarnosti biografizmom, jedino je zanimala i druge korisnike, tako Kamila Firingera¹⁶ i Nikolu Kosanovića.¹⁷ Na taj su način Stojanović i njegovi autobiografski memoari, iz kojih su ispisivane i publicirane pojedine biografije (npr. Mojsija Georgijevića i drugih), ostali u lokalnim okvirima, bez prave rezonancije. Zdobit će je, s pravom, kada ovo *Opisanje* prijeđe u prvo izdanje. A do tada ćemo, ovdje, izdvojiti i ulomcima zorno prikazati dvije autobiografsko-biografske paradigme koje nizom familijarnih, portretnih i društvenih žanr-sličica (malo)građanskog života generiraju bazičnu bidermajersku panoramu: *autoreferencijalnu*, koja načinom samomotrenja okreće autobiografski sustav samome sebi, i drugu, *referencijalnu*, kojom Stojanovićevo povijesno JA iz spoznajne perspektive svoga osječkog Donjega grada razotkriva i motri širu društveno-političku slikovnicu Osijeka, drugih prebivališnih gradića i gradova, putopisno, ljetopisno i zemljopisno opisanih krajeva, ljudi i događajnih sredina te postaje, na način iskustvenog historicizma i autorskog biografizma, etički uzor - model za javnost. U tome su zavičajnost i domoljublje njegov ishodišni etos i kulturalna konstanta.

OBITELJSKI PANTEON

Drugi odio svog *Opisanja*, naslovljen *Povratak u domovinu 1847. u jesen*, Stojanović otpočinje navodom iz Ovidijeve »Ex Ponta«:

*Nescio qua natale solum dulcedine natos
ducit et immemores non sinit esse sui.*¹⁸

Zovom dima s domovinskog ognjišta, žudnjom za obiteljskim domom u povratcima bila je, poput Stojanovića, obuzeta i mlađa Donjograđanka Jagoda Truhelka. Njezini potonji *Dusi domaćeg ognjišta*, Stojanovićevi su *Dii minorum gentium*, osposobni znak za građanski stalež, koji on češće rabi u biografijama. Svoje *Opisanje* započeo je pisati i piše za Bachova apsolutizma, koji je sve »ilirske domorodce« odbio svijetu i sabio na tijesni obrambeni i sigurnosni prostor: u svoj dom, krug svoje obitelji, u predanja o starovinskim oblicima života, obiteljska rodoslovlja i očuvanje davno stečenih prava građanstva sl. kraljevskog grada Osijeka.¹⁹ Prva dva Stojanovićeve odjela ispunjena su potankim autoopisima. On je naprosto zahvaćen impetuosom opisivanja: djedovske i očinske kuće, svoje sobe, portretima dvojice djedova i svoje »svete matere«, oca, devetero od dvanaestero svoje braće i sestara, opisima patrijarhalnog ustroja života, obiteljskog imetka, blagdana i svetaca, odjeće i običaja, gospodarstvenih i kućnih poslova tijekom dana i godišnjih doba. Opisna poetika je dominantna. Ona se prelijeva u sva poglavlja kao konstanta. Narodna kultura, etnografizam i folklorizam, kultura obiteljske i ambijentalne osjećajnosti, s punim smislom za trivijalno, obično, svakodnevno, ima ovdje svoj vremenski okvir, protagoniste, nepresušno vrelo i motivaciju:

Ja sve što o meni pamtim, znam dobro. Svi moji čini jesu mi pred očima kano živi. Uspomena moje prve mladosti, jeste mom srcu neizmierno draga. Sladost njena, i želja, da naši potomci o svojiem starima nešto izviestnog znadu, jesu uzrok, da ova na papir stavljam. Meni ništa milieg bilo nebi, nego da su mi moji diedovi kakvu uspomenu pismeno ostavili, da su koju rieč, il opomenu na nas njihove unuke upravili. Svaki i neznatan izraz mog diede neizkazano ugodno odzivilje se u mom srcu. Držim da ćeju i moje rieči našiem unucima ugodne biti.- U opisanje života moga upletene ćeju biti i ostale na našu obitelj odnoseće se poblizje okolnosti. (Arak VIII: str. 2-3.)

Osobiti značaj jeste da su svi članovi ove obitelji u tamburu dobro i vešto udarati znali, a i sada znadu. (...) Narodne običaje i obrede na Božić, Badnjak, Poklade, Uskrs, Ivanje, Duhove, Trojstvo i na Mrtvih dan jesu sa osobitim veseljem obdržavali. Narodnja igra »kolo« jeste svima ove obitelji članovima jedna od najmiliih. Moji diedovi bili su viešti kolovodje. Moj otac bio je divan kolovodja. Moja draga mati jeste u kolu sve svoje dražesti pokazala. Moja bratja sa mnom zajedno jesu pri svakom veselju glavni kolovodje; kad se

moje sestre uhvate u kolo, svako se divi njihovom kretanju i dražestnom gibanju. Moj otac bio je krasan pievač; bratja moja i sestre imadu najumilnii glas. (AIV: 3-4.)

ETNOGRAFIKAM I FOLKLORIZAM

Značajke etnozapisu već su primjetne u navedenim ulomcima, a etnoopis sadržan je u topohistoriografskom opisivanju (*opisanju*) »obćinske starinske kuće« Stojanovićâ i opisima njezina prostornog rasporeda, namještaja, narodnih glazbala, dvorišta s brijestom, orahom i dudovima, vrta s voćnjakom, dječjih igara, narodne nošnje, »načina življenja u kući«, jelâ i napitnica, međusobnog ophođenja, dočekivanja i ispraćanja gosta, »života u pravom smislu patriarhalnog«, te u »opisanju« starinskih posvećenih običaja i obreda:

Tudje običaje nije Stojanovićeva obitelj u ničem poprimila. Ovi se njihovom naravi nikako spojiti nemogu. Narodo, i domoljubjem jeste se ova obitelj uvijek odlikovala. (AIV:4.)

Što se nošnje tiče, običaj je takav bio: u familii bila je jedna tako zvana svetćana odieća. U toj se svi mužk. vienčavali jesu. U odieći diedinoj jeste se i moj otac vienčao. Ta odieća sastojala se je iz: crnog crvenim gajtanom izcifranog gunjca, svilene marame, kape sa vidrinim runom, prsluka od crne fine čohe, na kojem su velika srebrna dugmeta bila od ozgo do dole, iz crne čohe, gajtanom izcifranih čakširah, i korodovanskih čizamah; košulja je bila vezena.

Moj otac nosio je u prvo doba uvijek opanke. Lieti su svi u gatjama bili; svaki je obično i tkan pojas nosio. Died Ivan i died Antun češljali su kosu natrag, i češalj nosili. (AV:2-3.)

Ženske nisu obično kod stola siedile. Moja mati kano najmladja u kući nije nikad za stol sjela, nego stojeć jela, i svoje starije dobrostivo služila. Kod stola je svaki svoj drveni tanjir i drvenu kašiku imao. Svoj nož pako jeste svaki za pojasom nosio. AV:1.)

Sve te i druge umnožene pričiće tradicijskog podrijetla Stojanović živo razvija u osamostaljeni pripovjedni niz te unosi u autobiografsko tkivo u stalnoj kontaktnosti sa sobom, pripovjedačem u prvom licu: »Sad ću da se vratim ka opisanju mog života«, pa opet: »Sad ću opisati moje roditelje« i sl., s tim da se opire i na pismeno ovjerena »prigibna« komunikata. A cijeli Odiel III. (*Običaji narodni*, arci XV-XXI) potanki je opis slavonskih običaja, obreda i narodne kulture: »Sada ću govoriti o običajima *mrtvačke daće, na mrtvi dan, novogodišnjima, na S. tri kralja, Svetlog Marinja, pokladnima, korizmenima, uskrsnima, Ivanjskima, duhovskima, porodjajima, žeteoskima, berbanskima i svatovnima*, kojino u Osieku doljnjoj varoši vladaju i kojih sam ja za ovo moje doba dionik bio.« Potom, nakon što se o njima nakazivao: »Sada ću moje opisanje nastaviti.«

ŽIVOTOPISNI HISTORICIZAM I BIOGRAFIZAM

Najbolje se ogleda u središnjem *Odielu VI: Prevrat godine 1848*. Izobraženi građani »preporadjajući se i novi mladjahni živalj« tada je oblikovao svoj subjektivitet, urušavao aristokratskodemokratski i uspostavljao građansko-demokratski parlamentarni sustav. Gospodareći prevratni vjetar, pokrenut Francuskom revolucijom, nije potresao samo europska prijestolja:

Kad je glas slobode, jednakosti i bratinstva iz Pariza u Beč, iz Beča u Peštu i Zagreb, iz Zagreba u Osiek dopro sve što je il zapostavljeno ili prezirano il ugnjeteno bilo, mlado i staro, stalo je oživljeno i dugim snom kano ojačano na noge - za zlatnu slobodu. I u prvom mahu obuzelo je neopisivo veselje srdca sviuh brez razlike žiteljah, i Aristah, i plemićah, i democratah, i varoških magistratualacah, i Slavjanah, i Magjarah i Niemacah u Osieku živućih. Tu partaje nikakve bilo nije izmedju većine gradjanah. Samo stare domorodne i magyaronске partaje izobraženi privrženici jesu na protivne strane rogove podizali.

Ovo osiečkih gradjanah oživljenje i gibanje bilo je kriečko i obće. (A36:2.)

I u povijesnom odmaku Stojanović je u sebi nosio svu njegovu dramatiku: »Mlogo je tome već godinah, što boj bismo sa zakletim neprijateljima Mađarima a radi našeg narodnog jezika, naše narodnosti i neodvisnosti domovine naše.« Odlučio je da će »samo o Osieku i o osiečkom pokretu govoriti«. Što se u Jelačićevu Narodnom saboru proglašavalo, u Osijeku i Slavoniji se prelamalo. Zato svoje »Opisanje« otpočinja u dramskom obliku, dijalogom dvojice gardista 19. travnja 1848. pred Generalatskom vojarnom u Tvrđi, Antuna Stojanovića i Mojsija Georgijevića, Hrvata i Srbina, koji su »obće mnijenje najbolje shvatili« i »za predvoditelje smatrani i slušani«, dakle na dan Jelačićeva proglasa o preuzimanju banske vlasti »Narodu hrvatskome i sèrbskome«. Osijek je stolica Slavonije, koju su mađarski zakonotvorci htjeli odcijepiti od domovine Hrvatske, narinuti joj mađarski jezik, granicu spram Hrvatske i Vojvodine spraviti pod zapovijed i silom oružja podjarmiti. Ujedno, područja virovitičke i srijemske županije jedina su u Hrvatskoj na kojima je vođen rat s Mađarima, a Osijek i Petrovaradin jedini su gradovi - tvrđave koje su Mađari zaposjeli i uspostavili svoju vojnu i civilnu vlast. Oslonac u tome bili su im osječki mađžaroni, domaći »varmeđaši« i »magistratualci«, slavonski plemenitaši i stranačka gospoda. Oni nisu rođeni Mađari, nego su Slavonci i Nijemci, koji su tu vlast prihvatili. Mađarska i Slavonija im je domovina, a ne Hrvatska. Stoga Stojanović predstavlja viđenije »u Osieku magyarone« koji su, po Jelačiću, »i do sada nepriateljsko svoje sarce proti domovini i narodnosti hãrvatsko-slavonskoj svakom prilikom kazali«, puntare protivu kojih je ban uveo prijeki sud (27. travnja 1848.), i - nasuprot - one koji su bili privržnici bana i narodnjaka, narodnom pokretu »domorodna glava«.

Stojanović se držao misli da je »povijest esencija bezbrojnih biografija«, pa su historicizam i biografizam odlike osobito ovoga njegovog poglavlja. On upisuje majstorske portretne orise jednih i drugih. Od m a d ž a r o n a »što su više držali do ustava (mađarskoga) nego do narodnosti«, to su: Ladislav J a n k o v i ć od Vučina i Bribira, arista, »antidomородnoj stranci duša i glava«; Ljudevit S a l l o p e k, arista, »privrženik Jankovićev«; Gjuro J u r k o v i ć, »tábla biró«, arista, »srbstvu oddan«; baron Gustav P r a n d a u, »najmogućniji Slavonie arista«; Vjekoslav Š m i d t, »glava grada Osieka«; Jozo P o z s o n y i, senator i gradonačelnik mađarskog Osijeka, »zakorieli magyar«; Ladislav A r v a y, »veliki fiškal varoški«, »pretierani i zakorieli magyar«, te ostali *qua Dii minorum gentium*. Od d o m o r o d a c a, koji su za ustav i narodni jezik »tvrdo otlučili se

boriti junački, a za narodnost, ovu klicu i temelj ma i daleke budućnosti, sve žrtvovati«, to su: general B e n k o (Ivan vitez Bojnički), »zapovjednik tvrđave osiečke«, »za Jellačića Bana svaki čas svoju krvcu prolieti pripravan« - »glavni temeljni stup domovine naše i grada Osieka. Dok je on grada kapetanom bio svi smo mirno spavali«. S njim mora spomenuti »diku naše domovine, slavne naše Leopoldovce, rođjene Hrvate i Slavonce, koji su posadu tvrđave činili. Kamol srieće, da su takovom ostali, nebi Magyari nikad u Osiek došli«. Potom Stojanović donosi zapaženije medaljone samo svojih Donjograđana, Hrvata i Srba, koje je najbolje poznao, s njima istupao u skupštinama, borio se protiv mađžarona i Mađara, bio biran i opozivan, s njima izbjegao i bio stavljen na »listu za vješanje« Kazimira Batthány, povjerenika mađarske vlade u Osijeku, i u oslobođeni Osijek ušao prvi, na čelu postrojbi feldmaršala Nugenta (13. veljače 1849.). To su: Dimitrija V u k o v i ć, »kapetan grada Osieka«, »čvrsti domorodac, branitelj Srbstva« i »narodnoj stranki - na nesreću, glava«; liječnik dr. Vaso A t h a n a s i - e v i ć, »rođjeni politikus. U pravom smislu rieči diplomata. (...) On je narodnoj stranci u Osieku i glava i duša«; odvjetnik Konstantin B o i ć - »Osiečki Robespierre. Strahoviti exaltados«; Franjo W a h t e r (Stražimir), bio je Leopoldovac, a u obrani Osijeka »naš Comandant«: »Jedan od prvih i najstariih njegovateljah narodnosti i narodnog knjiženstva u Osieku«; odvjetnik Moisie G e o r g i e v i ć, Stojanovićev bliski prijatelj od djetinjstva do prevrata: »U hrvatsko-slavonskoj zemlji prvi politički veleum, diplomata ... govornik. Kad je godina 1848. pukla, onda je njegova doba nastala«, ali se je nakon 1853. »svim rodoljubima zamierio.« Podastire nadalje portrete i skicirke: senatora Josipa K r m p o t i ć a, odvjetnika Marka T a i č e v i ć a, pa Pavla K o l a r i ć a i drugih, »vrljih, pouzdanih, dosljednih i otvažnih domorodaca«. Svi su oni *Dii minorum gentium*. Uz njih vezuje i otkriva njemu znane zapretene tajne 1848. i 1849. u gradu i županiji, teme građanskog antagonizma, mađžarizma, slavizma i židovstva, političke i gospodarske, koje se slijevaju u jednu - uspon osječkoga nacionalno svjesnoga građanstva od općeg politiziranja do političkog ugleda i utjecaja. Od početne zbuđenosti i ponesenosti poplavom:

Sve se je okretalo, sve se je mutilo, sve je napried išlo, no slabo je tko znao, kuda će to sve izpasti. Samo su svi domorodci znali, da se za slobodu i narodnost bore.

Do zapisane povijesne četrdesetosmaške opomene:

Bratjo građani! Vlast vam je u rukama, nemojte vlast zloupotriježavati; nemojte sebi sramote činiti; nemojte da se za vama rekne, imali su vlast u rukama, pak nisu bili kadri ništa hasnovitoga ni poštenoga odrediti i izvesti, pokazujuć time svoju nevještinu i slabost. (A 39:4)

Ponekom od tema ovih dviju prevratnih godina znali su se poslužiti i hrvatski književnici, Osječani i Slavonci.²⁰

Napokon, svoje »opisanje« povijesnih zbivanja i ličnosti koje ih proizvode, a ne odnose se na njegovu osobu, Stojanović preoblikuje u epizodni dnevnik, svoj životopisni i kronikalni autoopis u neizravni i posredovani autorski zapis, s kojim se životopisna naracija prekida, a dnevnik poprima osamostaljeno izvanmemoarsko obilježje. Ali i tako vođen dnevnik osobno je motiviran, jer je interpoliran u povijesni diskurs »opisanja« i biografizma, a slijedi životopisne podatke o njegovoj honoracijskoj karijeri podžupana u Svetoivanskoj podžupaniji. U njih on umeće vojno-političke turbulencije na Istoku, koje prijete sukobom europskih sila, o sebi pronose glas u javnosti i remete njegov narušeni građanski mir prijetnjom novog rata (A 47-48). Dnevnički on prati i bilježi odvijanje diplomatske misije kneza i admirala A.S. Menšikova na turskoj Porti u Carigradu (od veljače 1853.) i unosi svoje slavenofilske kritičke opaske o Turskoj i europskim saveznicima u Krimskom ratu protiv Rusije, u koji se uplela i Austrijska Carevina, sve do iskrcavanja saveznika u Varni (2. lipnja 1854.), pa smjenjivanje seraskera poteklog iz glinske krajine Omer-paše Latasa u Rumeliji i upućivanje na Krim (u prosincu 1854.) te objavu proglašenja ruskog cara Nikolaja o općoj mobilizaciji (u veljači 1855.) i dr. Nije li se bezazlena dječaka igra »otimanja Carigrada« s osječke ulice, koju je bio opisao na početku svog rukopisa, unekoliko utisnula u pero i vodila zapise ove »zle« epizode?

»SLIEDI OPIS MOJE OSOBE«

U *Opisanju* Stojanović proizvodi svoj životopis od prvih poglavlja i »male mladosti«, otkad se pamti i za sebe zna. *Opisom moje osobe* potkraj rukopisa, on

je svoj oslikani autoportret konačno stavio u veliki okvir. U njemu razotkriva svoj identitet, psihosomatsku duhovnu i tjelesnu konstituciju otvorenim čulima, i to »mikroskopično«, samomotrenjem istražitelja i potankim opisom svoga lica i obličja, rekli bismo »kriminalističkom« obradom, od glave do pete. Duhovni i moralni entitet svoje javne ličnosti on testira i personalizira karakterološki, gotovo psihometrijskim pronicanjem. Oprimjerujemo izvodima samo taj dio samoopisanja:

Moje oko, moje lice, moj način govora i ponašanja, gdje god se pokažem, ulijeva pouzdanje. Ja sam od naravi iskren.

Ja imam u se i u svoju snagu veliko pouzdanje.

U dubini srca moga, u unutarjosti duše moje vlada mir, koji do sada ničim pomutjen biti mogao nije.

Ja čuvstvujem, ja mislim, ja radim slobodno. (...) Riečju, ja sam razumni odgovorni nosilac, gospodar i upravitelj urođenih mi svojstvih, koja sam ja upoznao, i koja ja razumom ravnam... Ovo spoznano razumno opredjeljenje daje mojem umu i mojem srcu mir, na kome se moja sreća zasniva.

Njegov racionalistički karakter (»naravno svojstvo«), njegova pozitivistička osobnost (realist, a ne fantast) i pragmatičan poslovni mentalitet temelje se na spoznaji, stečenoj samosvijesti i snazi kohezije vlastitoga JA. To samozadovoljno građansko *Ja, Ja...* s bidermajerskim naukom uma i srca u središtu je njegova individuuma: ono ravna umom i razumom, srcem i dušom, osjećanjem i pouzdanjem. U njegovoj je vlasti zdravorazumska i ispovjedna logika (*common-sense*) francuskih filozofa prosvjetiteljskog stoljeća svjetlosti i sklonost osjećajnosti, što mu i daje mogućnost građanskog filozofiranja.

U prostoru misaonosti, u društvenim, političkim i administrativnim odnosima on je Slavjan i narodnjak, jelačićevac i hrvatski Slavonac:

U govoru i poslu jesam smion, neustrašiv i otvažan. Istinu na svojem mjestu kazati nebojim se nikada. Glave sam tvrde i svoje. Ljubim vrhu svega: narodnost slavensku, ustavnu slobodu i nezavisnost.

Ja sam pouzdani član liberalne Narodne stranke. Ja sam počitatelj i prijatelj svih inorodnikah utoliko, u koliko oni nama Slavenima o glavi nerade. Pretjeranih i zanešenih ideah neimam.

Bio je i adaptibilan sredini, osrednji pragmatik i konformist:

U društvenom doticaju nisam vičan mnienu drugoga protusloviti, niti se u taka izjasnjenja upuštati, iz kojih bi se moje mnjenje saznalo. Ja sam sa veselima vesel, sa ozbiljnima ozbiljan, sa šaljivdžijama šaljivdžija, sa onima koji malo govore, govorim ja još manje, gdje se igra, igram i ja - gdje se pije pijem i ja, gdje se pjeva pjevam i ja, i to ponajbolje - sa iskrenim sam iskren, sa lukavima lukav i t.d. (...) Ja sam u kući takovoj bio kao kakav exlex [koga zakon ne veže]. Tako su naposljedku rekli, da neznadu kakvi sam ja, i da me pravo ne poznadu.- Tako nužda zakon mjenja.

Društvenog otvorenog života jesam prijatelj. Naravi sam vesele. Pouzdanom veselom društvu jesam duša. Liepom narodnom pjesmom kadar sam cielo društvo zanijeti ili ju spjevao il skazao.

Naposljetku, Stojanović razotkriva još jednu osobitu izvornost svoga značaja u pouzdanom krugu: »živu istinu u oči kazivati«, ali i drugi svoj privilegij - spisateljski poriv, koji iskazuje »književnosno« i punijom naracijom, usporednim korelativima svom »peru« i »slogu« - »podsnovanom« klasicizmom:

... Realnost je moj živalj; pero je meni sablja, i kopje, i štit, i puška, to jest oružje, s' kojim neprijatelja i iz bliza i iz daleka biti, suzbiti, nadbiti, raniti, ranu mu nazlediti il ublažiti, prijatelja obraniti, zagovoriti, izvinuti - predmet dani razjasniti il zaplesti, glavu osviedočit a srdce dirnuti i zavesti pod svakim vidom i u svakoj formi kadar jesam. Kad pero u ruke uzmem, sve mi jedna idea drugu iztisnjava, sva mi se izvornost i dosjetljivost u pero slije. (...) U svakom mojem slogu (: conceptu:) nadmetje se um sa srdcem. Glavni značaj mojeg sloga jeste jednostavnost i naravnost. (...) Ovako me uči cjela narav, ovako me uči moja svjest, ovako me uči živuća u meni nabožna ćut, ovako me uči moj zdravi razum. (...) Moje čitanje jesu: narodne pjesme i classici grčki i latinski.

Posljednja misao, i osvjedočenje u čemu je još živo opojno zavičajno vrelo, otporna snaga i vitalizam domoljubnoj ideji nezavisnosti i slobode u obrambenom četrdesetosmaškom građanskom ratu domorodaca s madžaronima i Mađarima za Osijek, ujedno je i početna misao, životno njegovo načelo na kojem je gradio poglavlja svog *Opisanja: Patriarchalni život, ovaj stup slavenstva, jesam svim silama uzdržavo.*

Br. 2088.
6.

Vilmoćini Gospodine!

Doista je sarajevski Kraljev poručnik
se sa dopustom svoja, poziva se Vilmoć,
nosil Vasa, da poslanice II. odjela, koji su
Vam posrednici bili osobitim odpisom od
17. prosinca 1878 br. 2219. B., sarajevskom
Kraljevu, ukoliko se već učinilo ništa,
sadržaj prešaliti.

Tom prigodom obaveštava Vas u ista,
kome za Vas trebalo reći i upućeno na
obznanje što poslovanje vladinoga odjela
izrazilo Vam moje zadovoljstvo i potpuno
priznanje.

U Zagrebu dan 25. kolovoza 1879.

Vilmoćuom gospodine Dⁿⁱ Antunu Hojanoviću,
odjelnom sarajevskom br. zemaljske vlade,

4 Zagrebu.

Dopis Zemaljske vlade s priznanjem i potpisom bana Ivana Mažuranića

Skladno tome, Stojanović okončava svoj životopis:

Najsretnije ćuvstvo porodi se u meni onda, kad znam, da je moja mati zdrava. (...) Za najsretnijeg sina sam se držo, kad je ona 1854. u srpnju mjesecu mene u S. Ivanu pohodila, i što sam ju tom prigodom u M. Bistricu vodio.

U topohistoriografskom mjestopisnom *Opisu podžupanie Szent Ivanske*, koji u *Opisanje* interpolira (A 49-52), najljepši je upravo opis Marije Bistrice i evokativan zapis o njoj.

Tako je Antun Stojanović ovim autobiografskim rukopisom dao svoj »prigibni« prinos hrvatskome memoarskom literarnom korpusu, ali i osnažio kralježnicu hrvatskome književnom bidermajeru u trenutku pojave Augusta Šenoa. Mogao ga je nasloviti i »Budi svoj«, ali je svojom glagolskom imenicom *opisanje* ujedno dobro označio »oblik diskursa« i opisnu poetiku graničnih prozних vrsta personalne naravi. Zato je valjalo o njemu napisati ovo priopćenje.

BILJEŠKE

¹ Starije autotematizacije od ovih, sve od epohe prosvjetiteljstva (npr. Krčelićevih *Annua*, Vrhovčeva *Dnevnika*) do autobiografija J.M. Šporera, Lj. Gaja i drugih, koje ne dosižu 1848. godinu, središnju u Stojanovićevu *Opisanju*, ovom prigodom ne uzimamo u obzir.

² M. Šrepel (1901.), S. Dvoržak (1956. i 1958.), D. Zečević (1981., 1985. i 1991.) i I. Lukšić u »Forumu« (1998., br. 11-12).

³ *Bidermajer ili protorealizam?* u: »Stilske formacije«, str. 67-73, Zagreb 1986.- M. Peić, *Hrvatski književni bidermajer*, u: »Slavonija - književnost«, str. 17-27, Osijek 1984.

⁴ *Bidermajer u Hrvatskoj: Biedermeier in Kroatien 1815-1848*. Arhitektura. Urbanizam. Skulptura. Slikarstvo. Umjetnički obrt. Književnost. Glazba. Moda. Fotografija. Voditelj projekta Vladimir Maleković, Zagreb 29. 4. - 31. 8. 1997. Monografija s izložbom obuhvaća i produžetak bidermajerskih stilskih oblika do 1860. g.

⁵ Urednik: Jelena Borošak-Marijanović, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb 1998.

⁶ V. Maleković, *Bidermajer u Hrvatskoj: Politička, gospodarska i kulturna osnovica*, str. 12-63.-

M. Tomasović, *Hrvatska književnost od dvadesetih do šezdesetih godina XIX. stoljeća*, str. 278-293.

⁷ Jaroslav Šidak (J.ŠK.), *STOJANOVIĆ, Ante*. »Enciklopedija Jugoslavije« 8, str. 156, Zagreb MCMLXXI.

⁸ O tome, kritički: Ante Starčević (1870.), *Nekolike uspomene, u: A.S. »Književna djela«.* *Priredio Dubravko Jelčić, MH, Zagreb 1995., str. 273, 287.*

⁹ *Dr. ANTUN STOJANOVIĆ.* »Dom i svijet«: Ilustrovani list, IX., br. 5, str. 81, 97-98, Zagreb, 1. ožujka 1896.- U istom broju objavljen je i nekrolog dr. Anti Starčeviću, str. 99.

¹⁰ Iz »Narodnih novina«.

¹¹ Prvi put je izabran za osječkoga gradonačelnika 8. listopada 1850. i to bio do 14. siječnja 1851. kada je tu čast preuzeo Baltazar Bolto Čalogović. Drugi put je izabran, opet jednoglasno, 31. ožujka 1868. i to bio do 23. kolovoza 1869.

¹² U dodatku s nadnevkom 23. svibnja 1866. dopisuje da su vinogradi nezapamćeno dobro ponijeli, ali ih je uništio mraz, a na prirubnici samo dva-tri obiteljska podatka do 13. veljače 1884. g., kada je *Opisanje* ostavio u stanju mirovanja.

¹³ Arci 49. i 53. su manjkavi, s polovično zabilježenim tekstom, a arak je 54., u kojem zapisuje zbivanja u 1856. godini, izgubljen. Životopis od 44. do 55. arka Stojanović vodi kao kroniku i dnevnik (od prosinca 1849. do 23. svibnja 1866.).

¹⁴ Svoju fotografiju i tiskovine: klasifikacija učenika osječke klasične gimnazije *Juventus Regii gymnasii Eszeginensis* (Eszekini, 1834.); *Abendblatt des Pester Lloyd*, Nr. 215. i 218, Pest 1861. i *Die Drau*, Nr. 61, Essek, 1861.; dopisi savjetnika Banske vlade Franje Žigrovića (1851.); osječkoga gradonačelnika Vjekoslava Schmidta (1855. i 1856.) i Stola sedmorice (1871.); pismena priznanja Antuna Vakanovića, predstojnika Odjela za unutarnje poslove i banskog namjesnika, i bana Ivana Mažuranića (1876.-1879.); pismene čestitke drugih.

¹⁵ *Iz memoara dra Stojanovića (1822.-1896.)*, u: »Slavonija danas«, I., br. 8, str. 12, Osijek 1954. Autograf sam otkupio od posjednika 1976. g. Izručio mi ga je sâm A.E. Brlić. Od tada je u mojem posjedu.

¹⁶ *Hrvatski spomendani.* »Hrvatski list«, XXI. 1940., br. 14(6712), str. 5, od 15. siječnja i Radio Osijek, 15. siječnja 1960.

¹⁷ Nikola Kosanović, *Političke borbe i glavne ličnosti revolucionarnih godina 1848/49. u Osijeku.* »Osječki zbornik« XVIII-XIX, str. 164-185, Osijek 1987.- Autor je iscrpno posegnuo u autograf, mimo danih mu ovlasti.

¹⁸ Iz *Epistolarum ex Ponto*, Libro I, Epistola III. Umjesto »captos« Stojanović navodi »natos«: *Nekom slatkoćom rodna gruda za sobom sve vodi, i ne dopušta da zaborave na nju.*

¹⁹ »Građanska purgarska knjiga bila je kod mog otca Gjuke, koju sam toliko puta čitao - posle njegove smrti kod mene, i evo ju u izvoru prilažem.«(Arak III/3.) U pratećoj Stojanovićevoj građi više je nema.

²⁰ J. Jurković, *Ratni memento starca Ivana* (pripovijetka, 1870.).- I. Okrugić, *Šokica* (pučki igrokaz, 1884.).- D. Prohaska, *Ilirizam u Osijeku (1835.-1849.)*. Zagreb 1913.- A. Benešić, *Ilirizam u Osijeku* (rpk. komedija, 1912.-1913.?).- D. Prohaska, *Tamburaši ilirski* (rpk. komedija, 1936.).